

מטר התורה

בפתח שירת האזינו מדמה משה את התורה, את בריתו של עם ישראל עם ה', למי הגשם היורדים אל האדמה כדי שתצמיח את יכולה:

יַעֲרֹף כַּמָּטָר לְקַחִי,

תִּזְלַל כַּטֹּל אֶמְרָתִי,

כְּשֶׁעִירָם עָלֵי דָשָׂא

וְכִרְכִּיבִים עָלֵי עֵשֶׂב (דברים לב, ב).

דבר ה' דומה לגשם בארץ יבשה. הוא מרווה את האדמה, מולידה ומצמיחה. אנו, בני האדם, יכולים לעשות הרבה למען הצלחת יכולינו: לחרוש את האדמה, לזרוע ולשתול. אבל עם כל מאמצינו, ההצלחה תלויה בדבר שאינו בשליטתנו. אם הגשם לא יירד לא יהיו יבולים, גם אם נשתדל מאוד. כך גם הצלחתו של עם ישראל. אסור לו להתפתות למחשבה "כִּחֵי וְעֵצִים יַדִּי עֲשֶׂה לִּי אֶת הַחֵיִל הַזֶּה" (דברים ח, יז).

אך אין זה קו הדמיון היחיד בין התורה למטר. במדרש ההלכה ספרי מציעים התנאים שורה ארוכה של רעיונות; הנה אחד מהם:

"יַעֲרֹף כַּמָּטָר לְקַחִי" – מה מטר זה יורד על האילנות, ונותן בהם מטעמים לכל אחד ואחד – לפי מה שהם בגֶפֶן, לפי מה שהם בזית, לפי מה שהן בתאנה – כך דברי תורה: כולם אחת, ויש בהם מקרא ומשנה הלכות ואגדות.

"כְּשֶׁעִירָם עָלֵי דָשָׂא" – מה שעירים הללו יורדים על עשבים ומעלים אותם, ויש בהם ירוקים ויש בהם אדומים ויש בהם שחורים – כך דברי תורה: יש בהן רבנים, יש בהן כשרים, יש בהן חכמים, ויש בהם צדיקים, ויש בהם חסידים.¹

התורה אחת, אבל היא מתבטאת במגוון אופנים והשפעות. היא מולידה סוגים שונים של לימוד ומינים שונים של מידות. יש הטוענים נגד התורה שהיא נעדרת גמישות ומכתיבה לכולם צו אחד ותבנית אחת. המדרש שלפנינו אינו רואה כך את פני הדברים בשום אופן. התורה מדומה לגשם מפני שהגשם מאפשר לכל צמח לממש את הפוטנציאל הייחודי הגלום בו. אנו, בני האדם, איננו זהים זה לזה, והתורה איננה שואפת להכניסנו לתבנית אחת. כמאמר חז"ל במשנה מפורסמת: "אדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זה לזה, ומלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא טבע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהן דומה לחברו".²

מקורות היהדות מדגישים שוב ושוב את עניין השוני. למשל, כאשר משה מבקש מה' למנות לו ממשיך, הוא נוקט ביטוי בלתי-רגיל: "יִפְקֹד ה', אֱ-לֹהֵי הָרוּחַת לְכָל בָּשָׂר, אִישׁ עַל הָעֵדָה" (במדבר כז, טז). מבאר רש"י:

"א-להי קרוחת" למה נאמר? אמר לפניו [משה לה']: "ריבוננו של עולם, גלוי וידוע לפניך דעתו של כל אחד ואחד, ואינך דומין זה לזה. מנה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו".

אחת מדרישות הסף ממנהיג – כך עולה מן המקורות – היא היכולת לכבד את ההבדלים שבין בני אדם. הרמב"ם מדגיש זאת ב'מורה נבוכים':

כבר הובהר בתכלית ההבהרה שהאדם הוא מדיני בטבעו, ושטבעו שיהיה בחברה. אין הוא כשאר בעלי החיים שאין להם הכרח לחיות בחברה. מרוב שהמין הזה מורכב – כי הוא המורכב האחרון, כפי שאתה יודע – רב השוני בין פרטיו עד שכמעט אינך מוצא בכלל שני פרטים התואמים במין ממני התכונות, אלא במידה שאתה מוצא את צורתם החיצונית תואמת... שוני אישי גדול כמו זה אינו מצוי בשום מין ממני בעלי החיים... מכיוון שטבע האדם מצריך שבפרטיו יהיה שוני כזה, ולטבעו הכרחיים החיים בחברה, בהכרח לא ייתכן שתתקבץ חברה זאת אלא באמצעות מנהיג אשר יקבע שיעור ומידה למעשיהם, ישלים את החסר וימעט את המוגזם, ויקבע מעשים ודרכי מוסר שעל כולם לבצעם תמיד בדרך אחת, עד שהשוני הטבעי יוסתר על ידי ריבוי התיאום שבתוקף-קביעה, ואז החברה תהיה מסודרת.³

הבעיה הפוליטית היסודית, בעיני הרמב"ם, היא הצורך להסדיר את ענייניהם שכל בני האדם בדרך שתכבד את האינדיבידואליות שלהם אך לא תיצור תוהו ובוהו.

רעיון דומה משתמע ממימרת חז"ל מפתיעה: "תנו רבנן: הוואה אוכלוסי ישראל אומר 'ברוך חכם הרזים', שאין דעתם דומה זה לזה ואין פרצופיהן דומים זה לזה".⁴ אפשר היה לצפות שהברכה על ראיית המוני אנשים מישאל תעסוק בריבוי, בכמות הגדולה; בקולקטיביות.⁵ כאשר רואים המוני אנשים, הייחודיות של כל פרצוף ופרצוף מיטשטשת בעינינו. אך חז"ל בחרו להפנות את תשומת לבנו דווקא להפך מכך: שכל יחיד ויחיד בהמון הוא אדם בעל דעות משלו: תקוות, חלומות, פחדים ושאיפות.

כך הוא גם באשר ליחסים בין חכמים לבין עצמם. המשנה אומרת:

משמת רבי מאיר, בטלו מושלי משלים. משמת בן עזאי, בטלו השקדנים. משמת בן זומא, בטלו הדרשנים... משמת רבי עקיבא, בטל כבוד התורה. משמת רבי חנינא בן דוסא, בטלו אנשי מעשה. משמת רבי יוסי קטנותא, פסקו חסידים. ולמה נקרא שמו קטנותא? שהיה קטנותן של חסידים. משמת רבן יוחנן בן זכאי, בטל זיו החכמה... משמת רבי, בטלה ענוה ויראת חטא.⁶

וזהו רק חלק מהרשימה. אין תבנית אחידה של "חכם". לכל אחד סגולה ייחודית משלו, תרומה יוצאת דופן למורשת המשותפת. ובעצם, חז"ל אינם מחדשים כאן: כך עולה גם מן המקרא. בתנ"ך אין מודל יחיד לדמות מופת דתית. משה, אהרן ומרים מצטיירים כבעלי תכונות אישיות שונות. מלכים, כוהנים ונביאים ממלאים תפקידים שונים בחברה הישראלית. אפילו בין הנביאים, "אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד".⁷ אליהו היא קנאי, אלישע עדין. הושע דיבר על אהבה, עמוס על צדק. חזונו ישיעיהו פשוטים ובהירים מחזונו יחזקאל.

גם במעמד הר סיני עצמו, כל יחיד שמע באותן מילים עצמן דבר-מה שונה מעט, על פי כוח הבנתו:

אילו היה כתוב "קול ה' בכחו" לא היה העולם יכול לעמוד, אלא "קול ה' בפֶּחַ" (תהילים כט, ד): בכח של כל אחד ואחד. הבחורים לפי כחן והזקנים לפי כחן והקטנים לפי כחן. אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, "לא בשביל ששמעתם קולות הרבה תהיו סבורין שמא אלוהות הרבה יש בשמים; אלא תהיו יודעים שאני הוא ה' א-להיך, שנאמר 'אֲנֹכִי ה' א-לֹהֶיךָ'".⁸

על פי המהרש"א, יש 600 אלף פרשנים פוטנציאליים לתורה: כל יחיד במעמד הר סיני עשוי להבין את משמעות הדברים אחרת. הפילוסוף עמנואל לוינס הסביר:

ההתגלות בתור מה שקורא לייחודי שבי, זה הסימון המתאים למסמן ההתגלות. הכול קורה כאילו ריבוי האנשים – האין זו עצם משמעות האיש? – הוא התנאי למלאות "האמת המוחלטת", כאילו כל אדם, בייחודיותו, מבטיח היבט ייחודי של האמת בהתגלות וצדדים מסוימים שלה, אשר לא היו מתגלים לעולם אם אנשים מסוימים היו נפקדים מן האנושות.⁹

התורה היא אם כן היפוכה של הסיסמה הלטינית הרווחת בארה"ב, E pluribus unum, "מן הרבים – אחד". על פי התורה, דווקא מן האחד צומח ריבוי. פלא הבריאה הוא שהאחדות שבשמיים יוצרת רבגוניות על הארץ. התורה היא הגשם המזין את הריבוי הזה, באפשרה לכל אחד מאיתנו להיעשות למה שרק הוא יכול להיות.

¹ ספרי, האזינו ש"ו.

² משנה, סנהדרין ד, ה.

³ **מורה נבוכים** ב, מ. תרגום מיכאל שורץ, אוניברסיטת תל-אביב: תשס"ג, כרך א, עמ' 397.

⁴ ברכות נח ע"א.

⁵ על כוחו של ההמון ראו ספרו של אליאס קנטי **ההמון** והכוח, מגרמנית: עמשי לוין, תל-אביב: צ'ריקובר, 1979.

⁶ משנה, סוטה ט, טו.

⁷ סנהדרין פט ע"א.

⁸ שמות רבה כט, א.

⁹ עמנואל לוינס, "ההתגלות במסורת היהודית", בתוך לוינס, **מעבר לפסוק**, מצרפתית: אליזבת גולדווין, ירושלים: שוקן, תשס"ז, עמ' 179.